

Barbara Dolenc

Kralja Tomislava 77, HR-49000 Krapina
barbaradolenc@hotmail.com

In(ter)vencije jezika: mucanje, postajanje, život

Sažetak

Radikalne mogućnosti stvaranja u filozofiji i književnosti konstantna su preokupacija filozofske misli Gillesa Deleuzea. Oblikujući mnogobrojne heterogene konstrukte mišljenja i pisanja, ukazuje na nestabilnost inertnih sustava, kritizira logiku reprezentacije i odnose moći, te raspravlja o afirmaciji razlika. Ovim radom nastoji se elaborirati odnos filozofije i književnosti upravo kroz analizu jezika i otpora. Naime, Deleuze inzistira na razlikama između filozofije i književnosti, ali, istovremeno, istražuje načine kako interferiraju i međusobno se transformiraju. Iz tog razloga, zanimat će nas kako autor, s pozicije filozofije, upotrebljava teorijski aparat i pristupa prostoru književnosti, gdje taj »strani jezik« izaziva inventivne izgrede (podriva, dekonstruira) i intervenira u diskurzivne odnose moći. Razumijevano kao proces neprekidnih postajanja, pisanje stvara razlike i otvara drugačije mogućnosti mišljenja, bivanja, života. Međutim, radikalni potencijal ovako shvaćene tekstualne performativnosti, čak možemo reći političnost pisanja, nije a priori zajamčena, jednako kao što subverzivnost nije neosporivi i održivi učinak istoga. Naprotiv, Deleuze, na tragu filozofa poststrukturalističke provenijencije, pisanje i otpor razumijeva kao nezaustavljivi, intenzivni proces, i to u kontekstu specifične estetičko-političke odgovornosti.

Ključne riječi

filozofija, intervencija, invencija, jezik, književnost, otpor, pisanje, postajanje, razlika, stvaranje, život

»Pisanje je stvar postajanja, vazda nedovršeno, vazda u nastanku, i nadilazi svaku iskušanu ili iskusivu materiju. Ono je proces, to jest prolazak Života kroz iskusivo i iskušano.«

(Deleuze, 1993/2009: 171)

1.

Gilles Deleuze i Félix Guattari u zajedničkom djelu *Što je filozofija?*, objavljenom 1991. godine, filozofiju definiraju kao stvaranje: »umijeće oblikovanja, smišljanja i proizvođenja pojmova« (Deleuze i Guattari, 1993: 11–13). Naime, osim stvaranja svojstvenog umjetnosti, ističu da su i filozofija i znanost također jednako stvaralačke, ali isključivo filozofiju možemo svesti na aktivnost »stvaranja uvijek novih pojmova«. Međutim, ta funkcija filozofiji ne osigurava povlasticu ili privilegirano mjesto ispred drugih načina mišljenja i stvaranja. Naprotiv, filozofija, znanost i umjetnost se »postavljaju i rekonstituiraju neposredno u međusobnoj nezavisnosti, u podjeli rada koja među njima pobuđuje odnose povezivanja« (Deleuze i Guattari, 1993: 19). Drugačije

rečeno, pojam nije hijerarhijski, transcendentan ili referentan, već susjedski; samouspostavljen, nesvodljiv i u neprestanom mijenjanju, susreće se i spaja s drugim pojmovima na planu imanencije. Stvaranje bi, stoga, impliciralo povezivanje neodvojivih, unutrašnjih sastavnica susjednih pojmova, ali bez mijenjanja komponenti dotičnih, sastavljenih pojmova. Budući da se okreće budućnosti, te najavljuje ili priziva nadolazeće, ono istovremeno izumijeva »otpor spram sadašnjosti« (Deleuze i Guattari, 1993: 28–29). Umjetnost i filozofija se susreću upravo u toj najavi, dolasku jednog budućeg naroda (naroda koji nedostaje), te zajedničkom pružanju otpora nepodnošljivom zatiranju života, ropstvu ili smrti. One nisu u mogućnosti proizvesti i konstituirati narod, ali zato pisanje inicira *postajanje-narodom*, kako ističu Deleuze i Guattari. Ne piše se za, u namjeri ili umjesto, nego *ispred* budućeg, »manjinskog naroda«. Čak možemo reći da neprestano pružaju otpor zaokruženim oblicima, svojevrsnom zaustavljanju procesa postajanja, a s obzirom na to da se neprestano postaje ili preobražava u »nešto drugo«.

Filozofija je, ističu Deleuze i Guattari, konstruktivizam, zbog čega se njena funkcija sastoji od »dva kvalitativno različita, ali komplementarna aspekta: stvaranja pojmova i ocrtavanja plana imanencije« (Deleuze i Guattari, 1994: 36). Pojmovi su »konkretni sklopovi«, »događaji«, te nastanjuju, točnije, kreću se i ostavljaju trag diljem određenog plana imanencije, ali ne razbijaju njegov kontinuitet. Naime, kao bezobličan i neograničen, uvijek fraktalni (niti površina, niti volumen) i u kretanju, plan imanencije ne možemo izjednačiti s pojmovima. Radije, govorimo o »slici mišljenja«, tj. mišljenje daje svojevrsnu sliku (vlastiti plan) o tome što uopće znači misliti, kako mišljenje upotrijebiti. Budući da se plan imanencije »sam u sebi beskonačno kreće«, iskustvo više ne možemo misliti u kontekstu »iluzija«: transcencije, univerzalija, vječnog, diskurzivnosti, itd. (Deleuze i Guattari, 1994: 49–50). Taj impersonalni i asubjektivni, transcendentalni milje upravo pretpostavlja iskustvo u neprekidnom događanju i protjecanju, tok života u svojoj imanentnosti (vidi Vlaisavljević, 2008: 54). Naime, uvijek se već nalazimo unutar tog apsolutnog horizonta, unutar mnoštva beskonačnih brzina međusobno isprepletenih, samouspostavljenih kretanja. Te brzine čine fluidni, ali nedjeljivi milje, točnije, susreti i interferencije kretanja beskonačnog konstituiraju fraktalnost plana imanencije, njegove promjenjive zakrivljenosti (konkavnost i konveksnost) (Deleuze i Guattari, 1994: 36–38). Drugim riječima, cilj filozofije je stvaranje pojmova, ali uspostavlja je upravo plan imanencije. Ovdje nije riječ o nečemu što već postoji i prethodi filozofiji, nego o *predfilozofskom*; plan imanencije, dakle, nije izvan filozofije, ali ga filozofija uvijek nužno pretpostavlja (kao svoj unutarnji uvjet) (Deleuze i Guattari, 1994: 41). Ako plan imanencije razumijevamo kao horizont beskonačnih kretanja, postajanja i neprestanog prelaženja u »nešto drugo«, bez mogućnosti formiranja fiksnih oblika i identiteta, »onda ga je teško razlikovati od kaosa«. Međutim, upravo ovdje izvire osnovni problem filozofije: kako zarezati, zasjeći kaos kroz uspostavljanje plana imanencije, a da stvaranje pojmova ne zaustavi beskonačno kretanje, tj. »pružiti konzistenciju, a da se ništa ne izgubi od beskonačnog« (Vlaisavljević, 2008: 57). Naposljetku, specifičnost određenog plana čini »različita selekcija beskonačnih i neodredivih kretanja«. Nadalje, planovi se međusobno presijecaju i povezuju, preklapaju, nadopunjuju, zbrajaju u višeslojni plan ili se jedan plan može raslojiti (razlistati) u mnoštvo drugih (Vlaisavljević, 2008: 60). Raslojavanje planova je neizbježno i neizvjesno, ovisno o slijedu kontingentnih događaja; plan i pojmovi određene filozofske misli mogu naknadno izroniti, reaktivirati se u drugom povijesnom kontekstu te ispresijecati

s drugim planovima. Filozofija se, gledana kroz dijakronijsku vizuru, sastoji upravo od »koegzistencije planova« (Vlaisavljević, 2008: 60).

Na tragu rečenoga, stvaranje pojmova »slike mišljenja« suvremene filozofije ovisi upravo o doticaju s *ne-filozofijom*, točnije, sa znanošću, književnošću ili filmom (Lambert, 2002: 6). Kada je riječ o umjetnosti, radi se o utemeljenju *ne-filozofskog* razumijevanja u »bloku senzacija« (osjetilnih doživljaja), tj. spoju »percepata i afekata«. Deleuze i Guattari afekte često obrazlažu kroz odnos kapetana Ahaba i bijelog kita iz romana Hermana Melvillea *Moby Dick*. Naime, tragajući za kitom, Ahab doživljava *postajanje-kitom*, ulazi u zonu nerazlikovanja i neprimjetnosti gdje se više ne može *razlikovati od Moby Dicka*. Istovremeno, *Moby Dick* postaje »nepodnošljiva čista bjelina« (Deleuze i Guattari, 2013b: 341). Naravno, ovdje nije riječ o doslovnoj preobrazbi kapetana u kita ili kita u bijeli zid, s obzirom da se postajanje događa između susreta dotičnih tijela. Vrijedi istaknuti da Deleuze i Guattari afekte ne zamjenjuju s osjećajima ili strastima, kao što ni perceptive ne brkaju s percepcijama ili opažanjima (Deleuze i Guattari, 1994: 164). Radije, to su uvijek »neovisni, trans-povijesni, trans-prostorni i trans-vremenski« blokovi senzacija i odnosa (Colman, 2005: 11). Ovi intenziteti, ili modifikacije iskustva, mogu izazvati osjetilni ili apstraktni učinak, izdvojiti se ili otrgnuti od vremenskih i geografskih korijena u samostalne, samoodržive, nesvodive entitete. Gledano iz šire perspektive, možemo reći da Deleuze nastoji razumjeti i izraziti konfiguracije stvari i tijela (od tragičnih, bolnih, fantastičnih do destruktivnih) kao kontinuirane događaje. Percepti se, s druge strane, odupiru konvencionalnim spoznajama subjekta i formi, te vidljivo (uočljivo) čine »nevidljivom snagom« svijeta; izraženi su kao »ne-ljudski krajolici prirode« (Deleuze i Guattari, 1994: 169). Za objašnjenje percepta, autori često navode upravo primjer gospođe Dalloway, iz istoimenog romana Virginie Woolf: uputivši se u kupnju cvijeća Clarissa Dalloway tog jutra prelazi u grad, »uranja kao nož« do točke gdje ona više nije »ta, određena« osoba, nego postajanje, *postajanje-neprimjetnom*. Grad kao percept stoga ovdje nije izvanjska stvarnost. Naprotiv, taj »ne-ljudski krajolik prirode« upravo omogućava ili oslobađa »prolazak života« (Smith, 1998: xxxiv).

Stoga možemo reći da je izdvajanje bloka senzacija sastavni dio stvaranja umjetničkog djela te svaki umjetnik izumljuje drugačije metode tog istraživanja. Čak ako materijal traje nekoliko trenutaka, ono što će se održati, što će biti sadržano u samome sebi, neovisno tko ih doživljava, upravo su percepti i afekti. Ne pišemo, dakle, sa sjećanjima iz djetinjstva, nego kroz blokove djetinjstva, kroz *postajanje-djetetom* sadašnjosti (ovog trenutka) (Deleuze i Guattari, 1994: 168). Nije riječ o imitaciji, imaginarnoj identifikaciji ili sličnosti (npr., između kapetana i kita), naglašavaju autori. Radi se o »susjedstvu unutar spoja dvaju senzacija bez sličnosti«; postajanje je »zona neodređenosti, neprimjetnosti, kao da stvari, životinje, osobe beskrajno dotiču točku koja istog trena prethodi njihovoj diferencijaciji«, gdje se više međusobno ne razlikuju i prelaze u »nešto drugo« (Deleuze i Guattari, 1994: 173). Umjetnik, naglašavaju Deleuze i Guattari, neprestano stvara raznovrsnosti u svijetu; vješti pisac na taj način izumljuje nepoznate ili neprepoznatljive afekte te ih dalje izvodi u *postajanja* likova. Od jednog do drugog pisca afekti se zatim »povezuju ili odvajaju unutar spojeva senzacija, a isti se također mogu transformirati, sastavljati ili opet razdvajati«. Umjetnici nisu samo stvaratelji afekata kroz blokove senzacija, već nas uvlače u te spojeve i omogućuju nova *postajanja* (Deleuze i Guattari, 1994: 174–175).

2.

Na svega nekoliko stranica teksta »Književnost i život«, iz zbirke *Eseji: kritika i klinika* objavljene 1993. godine, Deleuze objašnjava kako pisanje omogućava »prolazak života kroz jezik« te kako se pisanje ili stvaranje književnosti preobražava u »pothvat zdravlja«.

Postajati, ističe Deleuze,

»... ne znači doseći neki oblik (kroz identifikaciju ili imitaciju), nego pronaći zonu doticaja, nerazlučnosti ili indiferencije u kojoj se više nije moguće razlikovati od *neke* žene, *neke* životinje i *neke* molekule: ne neodređenih ili općenitih, već nepredviđenih, ne-pretpostojećih, utoliko manje utvrđenih u nekom obliku ukoliko se upoedinjuju u populaciji.« (Deleuze, 2009: 171)

To implicira »iščezavati u postajanju-neprijetnim (bezobličnim)«. Naime, do *postajanja-ženom*, *postajanja-životinjom*, *postajanja-biljkom* dolazi upravo pisanjem, tj. književnost se »uspostavlja tek kad ispod prividnih osoba otkrije moć neosobnog, koja nije nikakva općenitost, već jedinstvenost u najvišoj mjeri« (Deleuze, 2009: 173). Stvarajući fabulaciju i individualne značajke likova, pisac upravo omogućava dosezanje moći neodređenoga, kada nas »treća osoba lišava moći izricanja Ja« – *neka* žena, *neka* životinja, *neko* dijete.

Radikalni potencijal pisanja očituje se u »oslobađanju života svugdje gdje je on zatočen u čovjeku i od čovjeka, u organizmima i vrstama i od organizama i vrsta«. Neodvojivo od postajanja, to svojevrsno »zdravlje književnosti«, izumijeva »narod koji nedostaje; stvara kolektivni jezični sklop jednog manjeg (manjinskog) naroda«, objašnjava Deleuze (Deleuze, 2009: 174–175). Radi se o pisanju za nadolazeći narod: »podčinjen, bastardni narod, uvijek u stanju postajanja, uvijek nedovršen«. Međutim, ne piše se *umjesto* tog naroda, već *u njegovu korist*. Štoviše, u korist svih manjinskih naroda »koji izraz nalaze samo u piscu i posredstvom pisca«, u njegovu *postajanju* piscem, s obzirom da manjina nema model. Kako će reći Deleuze: »pisati, to znači i postati nešto drugo nego pisac« (Deleuze, 2009: 177). Naime, manjinski narod svoj izraz, ali i otpor, nalazi upravo u singularnom jeziku pisca, kroz dosezanje moći neodređenog, impersonalnog, točnije, baš u bilježenju »uvjeta nepodnošljivih za ostvarenje života«.

Vrijedi istaknuti da Deleuze taj otpor pisanja ne izjednačava s književnošću općenito, nego radije pronicljivo upozorava na dvoznačnost »postajanja-revolucionarnim«. Književnost se preobražava u »mjeru zdravlja« kada potlačeni, »bastardni narod« inicira otpor svemu što »zatire i zatvara život«. No, uočavanje simptoma takvog »bolesnog stanja« uvijek se izlaže i opasnosti

»... da se ludilo dominacije (dakle, ono koje prekida proces ili postajanje) pomiješa s bastardnim ludilom (ono koje postaje mjerom zdravlja kad poziva na otpor) i odvede književnost u latentni fašizam – bolest protiv koje se ona bori.« (Deleuze, 2009: 176)

Osim dijagnosticiranja te bolesti u samoj sebi, književnost se istovremeno bori i protiv sebe same: nastoji osloboditi mogućnost života.

Na tragu razloženih čvorišta odnosa između filozofije i književnosti, zaključujemo da Deleuze stvaranje ne promišlja u kontekstu proizvodnje reprezentacija, artikulacije identiteta ili interpretacije značenja. Upravo suprotno, neprestano ih nastoji urušiti. Također, problem ne sažima u upitnu formulaciju »što književnost jest«, nego »kako djeluje, kako se može dalje povezivati«. Djeluje se, dakako, riječima, a »svaki je pisac prisiljen stvoriti svoj jezik«. No, tek kada »sintaksa omogućava mucanje, drhtanje jezika«, oblikuje se *strani jezik unutar jezika*; »jedno postajanje-drugim jezika ili minorizacija

većeg jezika« (Deleuze, 2009: 176). Kratko rečeno, ta se sintaktička tvorba preobražava u *stil*. Međutim, stil ovdje nije definiran kao specifična, autorski prepoznatljiva, upotreba figura i tropa, već radije kao »razgradnja ili razaranje materinskog jezika, ali izumijevajući, tvorbom sintakse, jedan novi jezik *u jeziku*«. Drugim riječima, ne izvan jezika, već »otkrivanje izvanjskosti samog jezika, s one strane sintakse«.

Kroz esej »On je mucao«, također iz zbirke *Kritika i klinika*, Deleuze opisuje kako »jezik muca«, ali upozorava da ga ne treba miješati s govorom, osobito ne s uobičajenom percepcijom mucanja kao »teškoće u govoru«. To ovisi o načinu kako inače razmatramo jezik, tj. jezik će drhtati i mucati tek »ako svi elementi prolaze kroz zonu kontinuiranih, dinamičnih varijacija, kroz neravnotežu i račvanje« (Deleuze, 1998: 106). Ipak, izniman slučaj susreta jezika i govora događa se isključivo u doticaju s osobitom vrstom govora, tj. s pjesničkim govorom. Naime, pisci (pjesnici) ne izumljuju drugi, izvanjski i usporedni jezik uz standardni jezik, već »manjinsku upotrebu većeg jezika *unutar* ili *na jeziku* kojim se izražavaju«. Sintaksa ovog manjinskog jezika konstituira se kroz nabore, zakrivljenosti, pregibe, razdvajanja i povezivanja; ona je *u postajanju* (Deleuze, 1998: 112). Čak kada je riječ o materinskom jeziku, pisac *postaje* stranac *u* njemu. Osim što sintaksa teži prema granici jezika, ona se istovremeno i *događa* među tenzijama. Štoviše, Deleuze ističe: »asintaktička granica je *izvanjska jeziku*, ali *nije izvan* njega«. Kada jezik počinje mucati i kada dosegne izvanjsku granicu, suočen s »tišinom«, stil postaje ne-stil. To se odvija u smislu *sudara* i *praska*; »stil postaje ne-stil, većinski jezik dopušta bijeg stranom, malom jeziku iz njega, tako da se može dosegnuti granica jezika i postati nešto drugo nego pisac« (Deleuze, 1998: 113).

Nadalje, skretanje od metafore, označavanja i simbola, ovdje se očituje upravo kroz intervenciju »ukidanja barijera između riječi i stvari, između figurativnog i doslovnog značenja« te kroz proces *metamorfoze*, tj. »intenzivne, neoznačavajuće upotrebe i preobrazbe jezika«, gdje se jezik napinje do izvanjske granice, do impersonalnosti, do kolektivnog jezičnog sklopa manjinskog naroda (Lecerle, 2002: 25). Upravo suprotno od teorije originalnosti ili jedinstvene i subjektivne autorske ekspresije, stil *postaje* upravo među neskladom i neravnotežom, vodi do mucanja jezika, a pisca preobražava u stranca unutar materinskog jezika. Stil pisanja Virginie Woolf, često analiziran u kontekstu »ženskog pisma« te oblikovanja ženskog identiteta, Deleuze u *Tisuću platoa* promišlja kroz

»... postajanje-ženom, tj. proizvodnju molekularne žene, atoma ženskosti sposobnih da ispresijecaju i prožmu čitavo društveno polje te kontaminiraju muškarce, uhvate ih u to postajanje, kako bi i oni stupili u područje nerazlučivosti ženâ.« (Deleuze i Guattari, 2013b: 309)

Autoričin se stil, drugim riječima, odlikuje sposobnošću postajanja neosobnim, neopazivim i nerazlučivim, baš iz razloga što pisanje neprestano »prolazi između«.

Deleuze i Guattari u djelu *Kafka: u prilog manjinskoj književnosti* upravo razmatraju kako Franz Kafka ocvrtava ili zamišlja »manjinsku književnost«, tj. kako uspostavlja poveznicu između većinskog jezičnog izraza i manjinskog naroda. Naime, Kafka izdvaja tri glavna obilježja manjinske književnosti: deterritorijalizacija jezika, političnost (priključivanje individualnog na ono što je neposredno političko) i kolektivni jezični sklop (Deleuze i Guattari, 2013a: 604–607). Stvara se *unutar* velikog jezika; ne kao avangardna »lingvistička majstorija«, nego kroz »razgradnju ili razaranje majčinskog jezika, ali pritom izumijevajući, tvorbom sintakse, jedan novi jezik *u jeziku*« (Deleuze, 2009:

176). To je, uostalom, radikalni uvjet svakog pisanja. Inventivna sintaktička upotreba većinskog jezika uzrokuje mucanje jezika, intenzivno prolaženje života kroz jezik, dosezanje izvanjske granice, dosezanje impersonalnosti, neodređenosti. Oslobođanje imanencije života, točnije, invencija mogućnosti života. Međutim, taj »književno-politički sklop, unutar mikrofizike moći« (nužno) vrijedi uvijek iznova izumijevati, s obzirom da još uvijek *ne postoji*; ono je pisanje, proces, ističe Deleuze (Flaxman, 2012: 205). Vrijedi naglasiti da Deleuze neprestano objašnjava kako Kafka nije izdvojeni slučaj pisca koji je stvarao poput stranca unutar većinskog jezika, otuđen unutar materinskog jezika, najavljujući dolazak manjinskog naroda, nego su to činili i pisci kao što su Samuel Beckett, James Joyce, Ghérasim Luca ili Carmelo Bene.

Invencija »naroda koji nedostaje, koji treba izumiti, koji još uvijek nema jezik«, upravo čini političnost pisanja (Smith, 1998: xlii–xliv). Svi su/smo upleteni u proces postajanja-manjinskim, u »aktiviranje nekontroliranih kretanja unutar dominacije većine«. Implikacije tog postajanja očituju se u »stvaranju književnosti« ondje gdje ljudi nedostaju, u prolasku između nepodnošljivog i nemogućnosti života. Baš iz te sredine, prolazeći između, pisanje *postaje* kolektivni izraz manjine, čin otpora i prizivanje nadolazećih ljudi. Kada Franz Kafka u Pragu umjesto na češkom ili jidišu odabire pisati na njemačkom jeziku, on izumijeva »manjinsku upotrebu većeg jezika«, ističu Deleuze i Guattari. Štoviše, govori kako je

»... 'nemoguće *ne* pisati', budući da 'nacionalna svijest, nesigurna ili potlačena, nužno prolazi kroz književnost'; 'nemoguće nekako drukčije pisati' *osim* na dominantnom njemačkom jeziku, što je za Židove u Pragu 'izraz osjećaja određene neuklonjive distance spram primitivne češke teritorijalnosti'; 'nemoguće pisati *na* njemačkom', zbog deteritorijalizacije same njemačke populacije, tlačiteljska manjina koja govori jezik odsječen od masa, kao 'jezik papira' ili neprirodan jezik.« (Deleuze i Guattari, 2013a: 604)

Manjinsko se, dakle, ne odnosi na žanrove književnosti ili književnost na dijalektu, nego na radikalne uvjete *za svaku* književnost; uspostavljanja manjinske upotrebe većeg jezika *iznutra*, unutar većinskog jezika, a osobito uslijed većinske književnosti ili u kontekstu tradicionalnog kanona. Kroz manjinsku upotrebu jezik književnosti ne izvodi isključivo dekompoziciju, čak destrukciju materinskog jezika, nego stvara i novi manjinski jezik. Iz tog razloga, autori zaključuju da svaki pisac stvara baš kako bi iscrtao linije između nemogućnosti, ali uvijek iznova, s obzirom da je pisanje beskonačan proces (eksperimentiranje), a ne cilj *per se*.

3.

Istražujući svojevrzne izgledе filozofije suočene s izazovima »prolaska života kroz jezik«, ovim se radom ne teži izvesti komentar tekstova Gillesa Deleuzea, već istaknuti probleme, a zatim ukazati i na kritički potencijal proizašao iz susreta filozofskog mišljenja s književnim stvaralaštvom.

Vrijedi, dakle, istaknuti da Deleuze prostoru književnosti prilazi iz pozicije filozofije te da mu cilj nije iscrtati novi teorijski aparat za proučavanje književnosti. Radije, Deleuze nastoji izumiti drugačije poimanje pisanja uopće. Ukopčavajući se u književne strojeve pisaca kao što su Samuel Beckett, James Joyce, Virginia Woolf ili Franz Kafka, ukazuje na proces prolaska života *kroz* pisanje. Međutim, iako književnost *u* jeziku omogućava tok imanencije života, Deleuze joj ne dodjeljuje prednost ispred drugih načina mišljenja, nego smatra da za razliku od filozofije ili znanosti blok senzacija svjedoči o

neprekidnom procesu postajanja. Drugačije rečeno, »mogućnost života« razotkriva se upravo kroz »mucanje jezika«, kroz dosezanje izvanjske granice jezika.

Radikalni potencijal pisanja (otpor književnosti) djeluje dvostruko; invencije jezika, stil, omogućuju dosezanje impersonalnosti i beskonačne preobrazbe u »nešto drugo«. Također, manjinska upotreba većeg jezika najavljuje manjinu, izumljuje »ljude koji nedostaju«, točnije, kroz kolektivni jezični sklop stvara intervencije. Barem to nastoji, s obzirom da otpor pisanjem nije *a priori* zajamčen. Naprotiv, radi se o svojevrsnoj estetičko-političkoj odgovornosti, o kidanju ograničenja i razotkrivanju imanencije života uvijek iznova, kroz beskonačni proces postajanja. Nadalje, odgovornost filozofije, tj. »dijagnostici-ranje naših aktualnih postajanja«, možemo iščitati iz djela *Što je filozofija?*:

»Misliti znači eksperimentirati, ali eksperimentiranje je uvijek ono što se upravo izvodi u trenutku – ono što je novo, značajno, zanimljivo, ono što nadomješta pojavnost istine i što je zahtjevnije od nje. Ono što se upravo stvara, to nije ono što se okončava, ali više ni ono što otpočinje.« (Deleuze i Guattari, 1993: 29)

Iz tog razloga također možemo reći da Deleuze problematizira filozofsko mišljenje uopće i izokreće percepciju stvaralačkog potencijala, a nauštrb čega izumljuje i afirmira beskonačna postajanja, nove »mogućnosti života«. Međutim, čak kada se čini da taj spoj vitalizma i radikalnog empirizma proizvodi ili nudi objašnjenja, autorova elaboracija naposljetku opet otvara nove probleme i stvara nedoumice, s obzirom da se neprestano odupire ukalupljanju i ograničenim teorijskim zaključcima. Razloge za to možemo pripisati i činjenici da praksu stvaranja pojmova raspršuje kroz korpus različitih tekstova, osobito u suradnji s Félixom Guattarijem, gdje su izumljeni pojmovi često izloženi preobrazbi, povezivanju, dopunama, podrivanju (npr. *stroj, sklop, želja, rizom, deteritorijalizacija*, itd.). Na tragu rečenoga, ako pisanje i konstantno postajanje impliciraju prolazak života kroz jezik, ako su intervencije i invencije stvaranja manjinskog naroda izrazi političnosti, onda uz estetičko-političku odgovornost vrijedi otvoriti i pitanje etičke dimenzije ovog radikalnog potencijala pisanja, kao jedne od posljedica susreta filozofije i književnosti.

Izvođenje etike iz filozofskih tekstova Gillesa Deleuzea zasigurno zahtjeva opširniju elaboraciju (osobito ako rekonstruiramo njegovu misaonu liniju od Spinoze i Kanta do Nietzschea), no ovdje ćemo dotičnu problematiku iscertati u ograničenoj formi. Važno je istaknuti da se razmatranje etičkih implikacija pisanja kao neprekidnih postajanja zapravo odvija u kontekstu Deleuzeove kritike ontologije, iz čega i proizlazi njegovo razdvajanje uobičajene koncepcije morala (procjenjivanje ispravnosti određenog ljudskog djelovanja sukladno univerzalno važećim normama) i etičke refleksije.

Već smo ranije kazali kako se političnost impersonalnosti artikulira u umjetničkom jeziku senzacija, točnije, kako književnost postaje kolektivni jezični sklop manjinskog naroda. Međutim, nesmotreno je zagovarati radikalnost književnog izraza općenito. Razmatrane odlike manjinske književnosti upravo svjedoče o razlici između neproaktivnog otpora i pisanja kao postajanja. Estetičko-politička odgovornost pisanja ne svodi se naprosto na razaranje jezika; da, Deleuze inzistira na eksperimentiranju, povezivanju i preobrazbi intenziteta, ali kada izostaje izumijevanje »stranoga jezika unutar jezika«, tj. kada se jezik nasilno instrumentalizira, a političnost nameće kao cilj, pisanje klizi u totalitarno ludilo, gdje se život iznova zatomi u te se aktiviraju nova isključivanja. Baš ovdje izranja etička dimenzija pisanja, iz neprestanog izazivanja jezika, iz stvaranja. Budući da je pisanje neodvojivo od postajanja, uvijek nedovršeno, manjinskoj književnosti svojstveno je da razbija latentne

opasnosti, da neprestano »dijagnosticira bolesti u sebi samoj i bori se protiv sebe same« (Deleuze, 2009: 176). Drugačije rečeno, etička dimenzija radikalnog potencijala pisanja, manjinske književnosti, sastoji se u neprestanom izumijevanju mogućnosti života. Ta se afirmacija života događa u pisanju, kroz eksperimentiranje, kroz nepredvidljiva postajanja, uvijek iznova između nemogućnosti, uslijed nepodnošljive i nepovoljne situacije za život. »Književnost se uspostavlja tek kad ispod prividnih osoba otkrije moć neosobnog«, reći će Deleuze (Deleuze, 2009: 173). Naime, upravo dovodeći jezik do mucanja, kroz manjinsku upotrebu dominantnog, većinskog jezika, pisac uspijeva pisati tek u korist nadolazećeg naroda, svjestan da invencija manjinskog naroda (uhvaćen u postajanje-revolucionarnim, tj. uvijek u stanju postajanja, nedovršen) uopće nije moguća sukladno *a priori* modelu, s obzirom da bi svaka aktivnost orijentirana na dotični cilj zapriječila prolazak života. Etika pisanja vodi prema toj spoznaji, točnije, prema razumijevanju »ontološkog principa života kao neorganske i impersonalne moći«, dakle, i nužnog uvjeta stvaranja. Oslobođanje života, kretanje *između*, ovisi o događajima (izazovima i preobrazbama) diljem plana imanencije; ulazeći u zonu doticaja, nerazlučivosti ili indiferencijacije (postajanje-manjinskim), pisac neprekidno proizvodi bezlične, neorganske, agramatičke jezične varijacije te izumijeva nova ne-pretpostojeća povezivanja između tih singularnosti, blokova ili intenziteta, kako bi mogli dalje funkcionirati kao jedinstvena, ne-homogenizirana cjelina i sudjelovati u konstrukciji »novih mogućnosti života« (Smith, 1998: Ii–Iii). Ne znajući što možemo postati, suočeni smo sa slobodom ulaženja u neprekidni proces novih, neizvjesnih povezivanja, ali i s odgovornošću pružanja otpora svakom gušenju života, svakom aktiviranju novih isključivanja. Etička refleksija naprosto zadobiva praktične implikacije »skrbi za budućnost«.

Literatura

- Colman, Felicity J. 2005. »Affect«. U: *The Deleuze Dictionary*. Ur: Parr, Adrian. Edinburg: Edinburg University Press, str. 11–12.
- Deleuze, Gilles. 1993/1998. *Essays Critical and Clinical*. London; New York: Verso (s francuskoga na engleski jezik preveli Daniel W. Smith i Michael A. Greco).
- Deleuze, Gilles. 1993/2009. »Književnost i život«. U: *Quorum*; tematski blok: »Praksa teorije«. Ur. Brlek, Tomislav. Zagreb: Centar za knjigu, XXV, br. 5–6, str. 171–177.
- Deleuze, Gilles i Guattari, Félix. 1991/1993. *Što je filozofija? U: Treći program Hrvatskog radija*; tematski blok »Drugo tijelo filozofije«; Zagreb: Hrvatski radio, br. 40, str. 11–39 (sadrži ulomke: »Dakle, pitanje je...« (s francuskoga prevela Mihaela Vekarić); »Geofilozofija« (s francuskoga preveo Borislav Mikulić); »Od kaosa do mozga« (s francuskoga prevela Željka Matijašević).
- Deleuze, Gilles i Guattari, Félix. 1991/1994. *What Is Philosophy?*. New York: Columbia University Press (s francuskoga na engleski jezik preveli Hugh Tomlinson i Graham Burchell).
- Deleuze, Gilles i Guattari, Félix. 1975/2013a. »Kafka: u prilog manjinskoj književnosti« (integralni tekst). U: *Europski glasnik*, godište XVIII, br. 18, Zagreb: Hrvatsko društvo pisaca, str. 589–687 (s francuskoga na hrvatski jezik preveo Ugo Vlajsavljević).
- Deleuze, Gilles i Guattari, Félix. 1980/2013b. *Kapitalizam i shizofrenija 2: Tisuću platoa* (s francuskoga na hrvatski jezik preveo Marko Gregorić).
- Flaxman, Gregory. 2012. *Gilles Deleuze and The Fabulation of Philosophy; Powers of the False, Volume 1*. Minneapolis, London: University of Minnesota Press.
- Lambert, Gregg. 2002. *The Non-Philosophy of Gilles Deleuze*. London, New York: Continuum.

Lecerle, Jean Jacques. 2002. *Deleuze and Language*. Hampshire, New York: Palgrave Macmillan.

Smith, Daniel W. 1998. »A Life of Pure Immanence: Deleuze's 'Critique et Clinique' Project«. U: *Essays Critical and Clinical*. London; New York: Verso; str. xi–lxxx (s francuskoga na engleski jezik preveli Daniel W. Smith i Michael A. Greco).

Vlaisavljević, Ugo. 2008. »Etnička sopstva i reteritorijalizacija socijusa«. U: *Dijalog: časopis za filozofiju i društvenu teoriju*. Sarajevo: Centar za filozofska istraživanja (Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine), str. 49–70.

Barbara Dolenc

In(ter)ventions of Language: Stuttering, Becoming, Life

Abstract

Radical possibilities of creating in philosophy and literature are constant preoccupation of Gilles Deleuze's philosophical thought. By developing numerous heterogeneous constructs of thought and writing, Deleuze indicates the instability of inert systems, criticizes the logic of representation and power relations, as well as discusses the affirmation of differences. This paper seeks to elaborate the relationship between philosophy and literature through analysis of language and resistance. Deleuze insists on differences between philosophy and literature, but at the same time he explores how these two interfere with each other and how they produce mutual transformations. This paper will therefore focus on how the author, from the position of philosophy, uses the theoretical apparatus and how he approaches the space of literature, in which this "foreign language" evokes inventive disturbances (mines, deconstructs) and intervenes within discursive power relations. Perceived as a process of continuous becoming, writing creates differences and opens up different possibilities of thought, being, and life. However, the radical potential of textual performativity (one can even argue the politics of writing) perceived this way, is not a priori guaranteed, just as the subversion is not necessarily the indisputable and sustainable effect of it. On the contrary, Deleuze, along the line of the post-structuralist philosophers, understands writing and resistance as a continuous, intensive process, within the context of specific aesthetic and political responsibility.

Key words

philosophy, intervention, invention, language, literature, resistance, writing, becoming, difference, creating, life